

การปรับตัวและคุณภาพชีวิตของชาวนาในสังคมไทยปัจจุบัน

ธีรภัทร สุตะบุตร¹ จิรโชค วีระสย²
 งามพิศ สัตย์สงวน³ นิเทศ ดินณะกุล⁴

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวและคุณภาพชีวิตของชาวนาในหมู่บ้านเศรษฐกิจทุนนิยมและหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และผลกระทบของนโยบายข้าวของรัฐบาลต่อชาวนา เลือกสนามวิจัยเป็นหมู่บ้าน 2 แห่ง ในจังหวัดสุพรรณบุรี ศึกษาด้วยวิธีวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยา การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีเครื่องมือวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลวิจัย พบว่า (1) การปรับตัวของชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยม มีการปรับวงจรการทำงาน นิยมจ้างเครื่องจักรขนาดใหญ่และจ้างแรงงานเกือบทุกขั้นตอน ใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชแบบเคมีอย่างเดี่ยวและปริมาณมาก ส่วนมากจะทำข้าวปลูกเนื่องจากมีปัจจัยเอื้ออำนวยและเป็นคู่ค้ากับผู้ประกอบการ และยังปลูกพืชชนิดอื่นหลายชนิด (2) คุณภาพชีวิตของชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยม ด้านสภาพการเงินมีรายได้สูงพอสมควร เงินหมุนเวียนระดับดี แต่มีการกู้หนี้สินหลายรอบ ใช้จ่ายเงินกู้ยืมในหลายวัตถุประสงค์ ด้านสุขภาพพบว่าชาวนามีกิจกรรมทางกายน้อย มีพฤติกรรมการกินอาหารที่เสี่ยงต่อความเจ็บป่วย และ (3) ผลกระทบจากนโยบายข้าวของรัฐบาลต่อชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยม ชาวนามีความตั้งใจทำนามากขึ้น ใช้ทุนการทำนามากขึ้น ละเลยการควบคุมต้นทุน มีเงินสดจำนวนมาก การซื้อทรัพย์สินทำให้มีหนี้สินเพิ่ม ไม่ค่อยควบคุมค่าใช้จ่ายและไม่ได้เก็บไว้เป็นเงินออม

คำสำคัญ: การปรับตัว; คุณภาพชีวิต; ชาวนา

ประเภทบทความ: บทความวิจัย

การอ้างอิง:

ธีรภัทร สุตะบุตร, จิรโชค วีระสย, งามพิศ สัตย์สงวน และนิเทศ ดินณะกุล. (2563). การปรับตัวและคุณภาพชีวิตของชาวนาในสังคมไทยปัจจุบัน. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*, 10(2), 382-392.

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
 2086 ถนนรามคำแหง แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240, ประเทศไทย
 อีเมล: juice_bye@hotmail.com

² อดีตผู้อำนวยการโครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

^{3,4} ข้าราชการบำนาญ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Adaptation and Quality of Life of Farmers in Contemporary Thai Society

Teephat Sutabutr¹ Jirachoke Virasaya²
Ngampit Satsanguan³ Nithet Tinnakul⁴

Abstract

This research article objectively examines to study the adaptation and quality of life of village farmers, capitalist economy and sufficiency economy villages. And the impact of the government's rice policy on farmers. Choose a research field to be two villages in Suphanburi province. Studied with field research methods in anthropology. Observing And in-depth interviews With research tools as interviews. And analyze the data by means of content analysis

Findings are as follows: (1) Peasant adjustment to capitalist economy. The farming cycle has been adjusted. It is popular to hire large machines and hire workers at almost every step. Use only chemical fertilizers and pesticides. Most of them make rice porridge because there are supporting factors and they are partners with entrepreneurs. And also grow many other plants. (2) Quality of life of farmers, capitalist economy In terms of financial condition, there is a fairly high income. Good turnover But there are many debt borrowers Spend the loan for multiple purposes. In terms of health, farmers had little physical activity. Having dietary habits that are at risk for illness. And (3) The impact of government rice policy on farmers, capitalist economy. Farmers were more willing to farm. Use of farming capital more Neglect cost control Has a large amount of money Purchasing assets leads to additional liabilities. I rarely control expenses and are not kept as savings.

Keywords: Adaptation; Quality of Life; Farmers

Type of Article: Research Article

Cite this article as:

Sutabutr, T., Virasaya, J., Satsanguan, N., & Tinnakul, N. (2020). The adaptation and quality of life of farmers in contemporary Thai society. *Ph.D. in Social Sciences Journal*, 10(2), 382-392

¹ Doctor of Philosophy Program in Social Sciences, Ramkhamhaeng University
2086 Ramkhamhaeng Road, Hau Mark, Bangkok, Bangkok 10240, Thailand
Email: juice_bye@hotmail.com

² Former Director, Doctor of Philosophy Program in Social Sciences, Ramkhamhaeng University

^{3,4} Pensioner, Chulalongkorn University

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชาวนาถือเป็นชนพื้นเมืองที่อยู่ในชนบท เป็นผู้ผลิตอาหารนำไปเลี้ยงคนในเมือง หน่วยพื้นฐานขององค์การทางสังคมคือพื้นที่ที่ครอบครัวทำการเพาะปลูก โดยใช้แรงงานคนภายในครอบครัวหรือภายนอกตามความจำเป็น (Rosen, 1962) ชาวนาจึงเป็นเกษตรกรกลุ่มสำคัญในสังคมไทยแต่ดั้งเดิมจวบจนปัจจุบัน เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมมาก่อน แต่เดิมประชากรส่วนใหญ่นิยมปลูกข้าวเป็นพืชหลักมาแต่โบราณ ข้าวเป็นทั้งพืชอาหารหลักและพืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุด พื้นที่ทางการเกษตรประมาณเกือบครึ่งของประเทศไทยจะใช้ในการทำนา และกว่าร้อยละ 60 ของครัวเรือนเกษตรหรือประมาณ 3.7 ล้านครัวเรือน ปลูกข้าวไว้บริโภคหรือเพื่อการค้า ในแต่ละปีประเทศไทยมีรายได้จากการส่งออกข้าวและผลิตภัณฑ์เกือบแสนล้านบาท และส่งออกเป็นอันดับหนึ่งของโลกมาอย่างต่อเนื่อง

โครงการวิจัยเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทยศึกษาพบว่า เศรษฐกิจไทยประกอบด้วยเศรษฐกิจสองระบบคือ ระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบเศรษฐกิจทุน ลักษณะของเศรษฐกิจชุมชนคือ ครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต และเป้าหมายการผลิตคือการดำรงอยู่ การรักษาตัวให้รอดอยู่ของครอบครัวและชุมชนให้สามารถเลี้ยงตัวเอง ครอบครัวและชุมชนได้ การผลิตจึงมีลักษณะเพื่อบริโภคในครัวเรือน ผลิตเพื่อขายก็ได้ แต่ก็ได้เงินมาซื้อสินค้าให้ครอบครัวดำรงชีวิตอยู่ได้และเลี้ยงดูบุตรได้ มากกว่าที่คิดจะขยายการผลิตให้ใหญ่โตหรือมีกำไรสูงสุด ครัวเรือนมีลักษณะเป็นผู้ผลิตเล็กอิสระ ขายสินค้าไม่ใช่ขายแรงงาน วิธีการผลิตหลักคือผู้ผลิตขนาดเล็กอิสระใช้แรงงานสมาชิกของครอบครัว บนที่ดินเพื่อให้เกิดเป็นผลผลิตทางการเกษตรเพื่อเลี้ยงครอบครัวให้รอด (Santasombat, 2003)

ในขณะที่ชาวนาแบบเศรษฐกิจทุนนิยมคือชาวนากลุ่มใหญ่ในสังคมไทยปัจจุบัน จากความพยายามของรัฐที่นำสังคมไทยสู่ความทันสมัยและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกในปี พ.ศ. 2504 รัฐได้เข้าไปมีบทบาทภายในหมู่บ้านชนบทอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้สังคมชนบทไทยมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจไปอย่างรวดเร็ว จากเดิมที่มีการผลิตเพื่อตอบสนองการยังชีพกลายเป็นการผลิตเพื่อการค้า มีการเปลี่ยนไปของกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้นคือ เกษตรกร ชาวไร่ ชาวนาได้ถูกดึงไปสัมพันธ์กับวิถีการผลิตแบบสมัยใหม่ที่ผูกพันกับระบบตลาดโลก และต้องพึ่งพาตลาดในฐานะของผู้ผลิตที่ขาดอำนาจต่อรองในเรื่องกลไกราคาผลผลิต (Nathsupha, 2004) การที่ชาวไร่ชาวนาต้องเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคภายในครอบครัวมาเป็นการผลิตเพื่อขาย ทำให้ชาวไร่ชาวนาต้องตกเป็นผู้เสียเปรียบหลายประการ เนื่องจากลักษณะสินค้าทางการเกษตรเองและความไม่รู้เท่าทันโลกของชาวนาด้วย (Samakarn, 1995) ดังนั้น จึงสามารถวิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนแปลง ในระดับสังคมหมู่บ้านชาวนาโดยใช้เกณฑ์จำแนกตามรูปแบบเศรษฐกิจได้เป็น 2 แบบ คือ ชาวนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง กับชาวนาแบบเศรษฐกิจทุนนิยม (PhongPhit, 2006)

ชาวนาในสังคมไทย ทั้งในชุมชนชาวนาแบบเศรษฐกิจทุนนิยมและแบบเศรษฐกิจพอเพียงหรือเศรษฐกิจชุมชน เป็นสังคมที่ต้องแปรเปลี่ยนเป็นพลวัต ต้องเลื่อนไหลไปตามเงื่อนไขและบริบทที่เป็นสภาพแวดล้อมภายนอก (situational constructed) สภาพการณ์ในปัจจุบันที่ส่งผลโดยตรงต่อการดำรงชีวิตทำให้ชาวนาเกิดการปรับตัวด้วยวิธีต่างๆ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ เช่น การทำการเกษตรไปพร้อมกับการทำงานรับจ้าง การอพยพเคลื่อนย้าย

แรงงานของครัวเรือนชาวนา ทั้งการอพยพตามฤดูกาล และถาวร อีกทั้งการแบ่งแยกงานในสังคมชาวนาในลักษณะที่หลากหลายมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่ควรจะได้ศึกษาการปรับตัวและคุณภาพชีวิตของชาวนาในสังคมไทยปัจจุบัน เพื่อจะได้ใช้ข้อค้นพบเป็นแนวทางในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างการปรับตัวที่มีต่อคุณภาพชีวิตของชาวนาไทย และเพื่อเสริมสร้างให้ชาวนาซึ่งเป็นอาชีพพื้นฐานของสังคมไทยได้มีความมั่นคง สามารถประกอบอาชีพในการผลิตข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักของไทยได้สืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปรับตัวของชาวนาแบบเศรษฐกิจทุนนิยมและชาวนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของชาวนาแบบเศรษฐกิจทุนนิยมและชาวนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อศึกษาผลกระทบจากนโยบายข้าวของรัฐบาลต่อชาวนา 2 แบบ
4. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของชาวนา และข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหา

ขอบเขตของการวิจัย

ด้านเนื้อหา

ศึกษาการปรับตัวในด้านสถานภาพและบทบาทของชาวนา กระบวนการทำนา การปรับตัวด้านอื่น นโยบายของรัฐที่มีผลกระทบต่อชาวนาในทั้งสองหมู่บ้าน และศึกษาคุณภาพชีวิตชาวนาในด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ ด้านครอบครัวและด้านการศึกษาบุตร และศึกษาปัญหา อุปสรรค แนวทางแก้ไขปัญหาในการทำงาน

ด้านพื้นที่

สถานที่หรือสนามวิจัยคือหมู่บ้าน 2 แห่ง ในจังหวัดสุพรรณบุรีซึ่งอยู่ในภาคกลาง เนื่องจากเป็นภาคที่ปลูกข้าวมากที่สุด ศึกษาชาวนาในหมู่บ้านชาวนา 2 แบบคือ ชาวนาแบบเศรษฐกิจทุนนิยม เป็นหมู่บ้าน

แห่งหนึ่งของตำบลบ้านกร่าง อำเภอสรีประจันต์ ส่วนชาวนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งของตำบลบ้านดอน อำเภออุทุมพร

ด้านระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้เก็บข้อมูลในหมู่บ้านชาวนาในแต่ละหมู่บ้านไม่น้อยกว่าหนึ่งวงจรการผลิตข้าวของหมู่บ้าน และมีระยะเวลาานพอที่จะเก็บข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นตามการวิจัยทางมานุษยวิทยา โดยศึกษาผ่านจากกิจกรรมการผลิตข้าวและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนา

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. ผลการวิจัยมีประโยชน์ต่อการจัดทำนโยบายเกี่ยวกับข้าวและชาวนาไทยที่สอดคล้องกับลักษณะของระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านชาวนา เพื่อส่งเสริมให้ชาวนามีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคง
2. ผลการวิจัยมีประโยชน์ต่อหน่วยงานที่วางแผนและจัดโครงการสำหรับชาวนา โดยจะสามารถใช้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการทุน รายได้ ภาวะหนี้สินและปัญหาในการผลิตข้าว เพื่อแก้ไขปัญหาชาวนาได้ตรงตามสภาพความเป็นจริง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดคุณภาพชีวิต (quality of life)

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (1981) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นความรู้สึกรวมของการอยู่อย่างพอใจ มีความสุขความพอใจต่อองค์ประกอบต่างๆ ของชีวิตที่มีส่วนสำคัญต่อบุคคลนั้นๆ โดยได้ชี้ให้เห็นว่ามีปัจจัยหลายประการที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต ได้แก่ อาหาร สุขภาพ อนามัย โภชนา การศึกษา สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่อยู่อาศัย รายได้

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization--WHO) ได้กำหนดตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิต ไว้ดังนี้

1. สุขภาพกาย (physical health) ความสามารถต่างๆ ทางร่างกาย เช่น ความเจ็บปวด การนอนหลับ ความสามารถในการเคลื่อนไหว เป็นต้น

2. สุขภาพจิตใจ (mental health) เช่น ความสำราญใจ ความคิด ความจำ และอารมณ์ เป็นต้น

3. ระดับของความเป็นอิสระ (level of independence) เช่น ความสามารถในการดำเนินชีวิตประจำวัน การพึ่งพิงวัตถุต่างๆ หรือการบำบัดรักษา ความสามารถในการทำงาน เป็นต้น

4. ความสัมพันธ์ทางสังคม (social relationship) เช่น การสัมผัสทางสังคม การสนับสนุนจากครอบครัว ความสามารถในการดูแลครอบครัว ศาสนา เป็นต้น

5. สิ่งแวดล้อม (environment) ความเป็นอิสระ ความปลอดภัยทางกายภาพ และความมั่นคงคุณภาพของสิ่งแวดล้อมของบ้าน สถานภาพทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ดังนั้น องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ควรประกอบด้วย ความสุขสมบูรณ์ของร่างกายจิตใจ รวมถึงสภาพแวดล้อมสังคมและการใช้ชีวิตประจำวัน อันเป็นที่พึงพอใจของแต่ละบุคคล

แนวคิดการปรับตัว (adaptation)

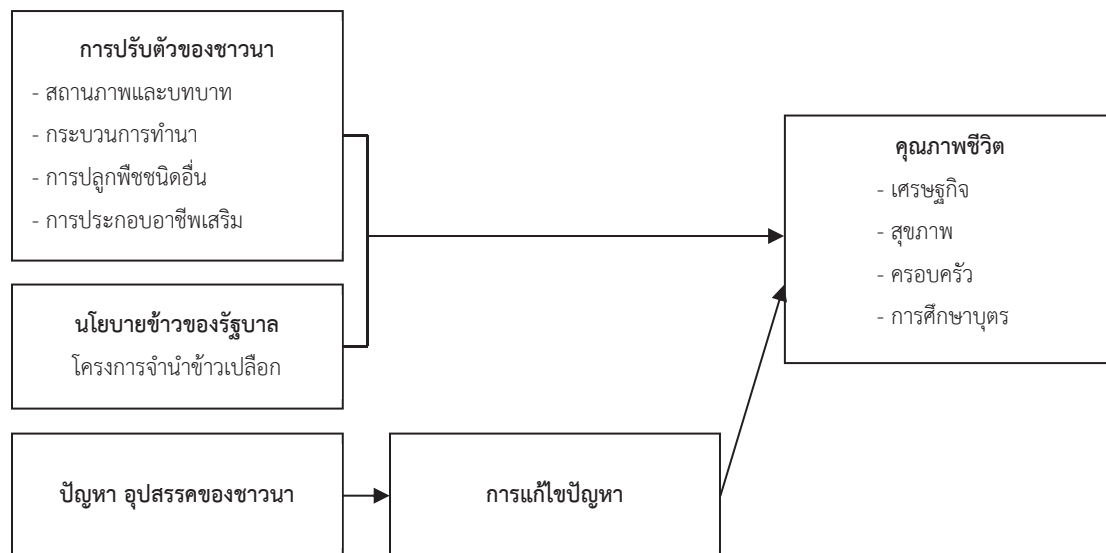
การปรับตัวนั้นกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ สังคม และมนุษย์ ทั้งนี้ เพราะโดยแท้จริงแล้ว สังคมมีลักษณะเป็นพลวัต คือ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไข ปัจจัย เรียกว่า “พลวัต” เช่น เปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีการดำรงอยู่แบบพึ่งพาตนเองมาสู่สังคมพึ่งพิงระบบตลาดมากขึ้น หรือจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมการค้า

และสังคมอุตสาหกรรม ดังนั้น สังคมและมนุษย์จึงต้องมีการปรับตัว กล่าวคือ มีการปรับตัวตอบสนองความต้องการ เมื่อมนุษย์มีปัญหาเกิดขึ้นก็ย่อมจะหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างเต็มสติปัญญา และการคิดแก้ปัญหา คือ การปรับตัวของมนุษย์ ทำให้เกิดเป็นความคิด ปรากฏการณ์ทางสังคมใหม่ๆ ไม่เคยหยุดนิ่ง

Dulyakasem and Ngamwittayaphong (1997) ได้เสนอตัวแบบของการปรับตัวของชุมชนที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งว่ามีเงื่อนไขสำคัญ 4 ประการ คือ (1) ชุมชนต้องมีความเป็นปึกแผ่นในทางกายภาพ ภูมิธรรม สมาชิกของชุมชนมีศักยภาพที่จะร่วมมือกัน แก้ไขปัญหาชุมชน รวมทั้งมีอุดมการณ์ค่านิยมร่วมกัน ทำให้สมาชิกรู้สึกตัวว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (2) ชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งตนเองได้ในระดับสูง โดยมีทรัพยากรเพื่อยังชีพพื้นฐานของตนเอง (3) ชุมชนสามารถควบคุมและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตัวเอง ส่วนใหญ่อาศัยอำนาจ ความรู้ และองค์กรทางสังคมในชุมชนเป็นกลไกแก้ไขปัญหา และ (4) ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้และสร้างภูมิปัญญาของตนเอง

กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาการปรับตัวในด้านสถานภาพและบทบาทของชาวนา กระบวนการทำนา การปรับตัวด้านอื่น นโยบายของรัฐที่มีผลกระทบต่อชาวนาในทั้งสองหมู่บ้าน และคุณภาพชีวิตชาวนาในด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ ด้านครอบครัวและด้านการศึกษาบุตร และศึกษาปัญหา อุปสรรค แนวทางแก้ไขปัญหาในการทำนา ดังแสดงในภาพ 1

ภาพ 1 กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative) ในส่วนของสนามวิจัยพิจารณาโดยอาศัยข้อมูลและสถิติจึงเลือกจังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งนี้เพราะมีการผลิตข้าวมากและได้ผลผลิตมากเป็นอันดับต้นของภาคกลาง ซึ่งภาคกลางเป็นภูมิภาคที่ผลิตข้าวได้มากที่สุด และจังหวัดสุพรรณบุรีมีการปลูกข้าวปีละหลายครั้ง ซึ่งเป็นลักษณะการผลิตข้าวในปัจจุบัน มีสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก ที่ตั้งของจังหวัดไม่ไกลจากเมืองหลวงมีความสะดวกในเรื่องการคมนาคมขนส่ง การรับเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ และการเข้าถึงพื้นที่เพื่อขับเคลื่อนนโยบายเกี่ยวกับข้าวโดยรัฐ และได้เลือกสนามวิจัยเป็นหมู่บ้าน 2 แห่งในจังหวัดสุพรรณบุรี คือ ชาวนาแบบเศรษฐกิจทุนนิยม หมู่บ้านนาทุน (นามสมมุติ) อำเภอสรีประจันต์ และชาวนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง หมู่บ้านนาไท (นามสมมุติ) อำเภออู่ทอง ศึกษาด้วยวิธีวิจัยสนามทางมานุษยวิทยา หรือการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมเป็นหลัก และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีเครื่องมือวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

(key informants) จำนวนหมู่บ้านละ 15-20 คน ในการศึกษาใช้เทคนิควิธีวิจัยต่างๆ อย่างหลากหลาย ดังนี้ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant observation) การสังเกตทั่วไป (observation) การสำรวจประชากร การสัมภาษณ์ (interview) ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview) การเก็บประวัติชีวิตของผู้ให้ข่าวสำคัญ (key informant) การวิเคราะห์เนื้อหาคติชาวบ้าน (folklore) การจดบันทึกงานสนาม (field notes) และในส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ผลการวิจัย

1. การปรับตัวของชาวนา

1.1 สถานภาพและบทบาทของชาวนา ด้านวัยของชาวนา พบว่า ชาวนาจะประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก หลังจากแต่งงานมีคู่ครองแล้ว ชาวนาสามารถทำนาได้จนอายุมากประมาณ 60-65 ปี เนื่องจากปัจจุบันสามารถจ้างแรงงานได้เกือบทุกขั้นตอน ด้านเพศของชาวนา พบว่า ชาวนาอาจเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย

ก็ได้ ส่วนมากแล้วจะช่วยกัน โดยขั้นตอนที่ต้องอาศัยความแข็งแรงยังเป็นฝ่ายชายเป็นผู้ทำ ในปัจจุบันซึ่งมีการจ้างแรงงานมากกว่าในอดีต ชาวนาผู้หญิงมีบทบาทการทำงานในเรื่องต่างๆ มากขึ้น คือ การติดต่อการจ้างแรงงาน การจัดการทุนการทำนาและการขายผลผลิต ด้านระดับการศึกษา พบว่า ชาวนาเป็นกลุ่มบุคคลที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าคนอาชีพอื่นของหมู่บ้าน การที่ชาวนามีระดับการศึกษาไม่สูงเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้เพื่อสร้างทางเลือกในการทำนา ชาวนาไม่นิยมอ่านเนื้อหาความรู้จากเอกสาร แต่จะชอบพูดคุย ดูและฟังสิ่งต่างๆ โดยไม่สามารถวิเคราะห์แยกแยะได้ถูกต้องเท่าที่ควร เกี่ยวกับบทบาทชาวนา พบว่า ชาวนามีบทบาทในการเป็นชาวนาที่คล่องตัวมากขึ้นกว่าในอดีต ทั้งนี้เพราะเป็นครอบครัวเดี่ยว โดยรุ่นพ่อแม่ได้ให้กรรมสิทธิ์ที่นาแล้ว ชาวนาจึงมีอิสระในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ มีการทำนิติกรรมมากขึ้น บทบาทในการทำนาก็เปลี่ยนจากใช้แรงงานตนเองทำนาไปเป็นแบบผู้จัดการพื้นที่นา มีชาวนาหลายคนทำนาแบบการจัดการ โดยวิเคราะห์ต้นทุนการทำนา พิจารณาการจ้างแรงงานหาทางเลือกในการลดต้นทุน และหาวิธีในการเพิ่มผลผลิต

1.2 การปรับตัวของชาวนาเกี่ยวกับกระบวนการทำนา พบว่า กระบวนการทำนาของชาวนาทั้งสองแบบมีลำดับขั้นตอนหลักเหมือนกัน ส่วนที่แตกต่างกันคือ ชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยมมีการปรับวงจรการทำนา เพราะต้องการทำพันธุ์ข้าวปลูกให้มีคุณภาพดี ขณะที่ชาวนาเศรษฐกิจพอเพียงมีการควบคุมต้นทุนการผลิต ทำพันธุ์ข้าวปลูกเอง จ้างแรงงานตามความจำเป็น เกี่ยวกับการพึ่งพาเทคโนโลยีพบว่า ชาวนามีการพึ่งพาเครื่องจักรในการทำนาในรูปแบบการจ้างและจ้างแรงงานมากขึ้น ชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยมจะจ้างเครื่องจักรขนาดกลางและขนาดใหญ่ในการทำนา ขณะที่ชาวนาเศรษฐกิจพอเพียงต้องการควบคุมค่าใช้จ่ายจึงจ้างรถปั้นดินขนาดเล็กและขนาดกลาง มีชาวนาหลายรายที่มีแรงงานชายในครอบครัวทำนาเองในขั้น

ตอนต่างๆ เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช พบว่า ชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยมใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชแบบเคมีอย่างเดียว ใช้ปริมาณมากเต็มที่ ส่วนชาวนาเศรษฐกิจพอเพียงใช้ปุ๋ยและยาอย่างสมเหตุสมผล มีการจำกัดจำนวนปริมาณที่ใช้ และหาวิธีการหาปุ๋ยอินทรีย์มาทดแทนปุ๋ยเคมี

1.3 เกี่ยวกับการปลูกพืชชนิดอื่น พบว่า ชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยมส่วนมากจะทำพันธุ์ข้าวปลูก นอกจากนี้ ยังปลูกพืชชนิดอื่นหลายชนิด ในขณะที่ชาวนาเศรษฐกิจพอเพียงจะไม่ปลูกพืชชนิดอื่นในที่นา เพราะพื้นที่นาไม่เอื้ออำนวย มีชาวนาส่วนน้อยปลูกข้าวไรซ์เบอร์รี่เพื่อขายปลีก แต่จะปลูกพืชผักสวนครัวและไม่ย่นต้นไว้ในบริเวณพื้นที่หมู่บ้านเพื่อเก็บไว้กินเองภายในครอบครัว การประกอบอาชีพเสริมพบว่า ชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยมมีอาชีพเสริมที่ต่อยอดจากการทำนา ซึ่งให้ผลตอบแทนสูง แตกต่างจากชาวนาเศรษฐกิจพอเพียงมีอาชีพเสริมทั่วไปซึ่งให้ผลตอบแทนน้อยกว่า การเปลี่ยนอาชีพ พบว่า มีเหตุผลไม่มากที่ชาวนาจะเลิกอาชีพ ได้แก่ ชาวนาชราวัยทำงานไม่ไหว และชาวนาไม่มีนาหรือมีนายน้อยเช่าทำแล้วไม่คุ้ม ในส่วนพี่น้องของชาวนาประกอบอาชีพอื่นโดยไม่ทำนามีจำนวนมากพอสมควร คนกลุ่มนี้มักมีการศึกษาสูงและมีทางเลือกในการทำอาชีพอื่นๆ

2. คุณภาพชีวิตของชาวนา

2.1 สภาพการเงินในครัวเรือน พบว่า ชาวนาทั้งสองแบบมีสภาพการเงินที่ดีพอสมควร โดยชาวนาแบบเศรษฐกิจทุนนิยมมีรายได้สูงกว่า มีการเงินหมุนเวียนระดับดี แต่พบว่า มักมีวงจรการกู้หนี้สินกับแหล่งเงินกู้ต่างๆ หลายรอบ ในขณะที่ชาวนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีรายได้้น้อยกว่า มีเงินในครัวเรือนพอใช้เหมาะกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย เน้นการพึ่งพาตนเอง มีการควบคุมรายจ่าย ไม่ฟุ่มเฟือย และไม่นิยมกู้เงินจำนวนมาก สุขกายและสุขภาพจิต

ของชาวนา พบว่า ชาวนาทั้งสองแบบมีกิจกรรมทางกายน้อยลง เพราะปัจจุบันชาวนาใช้การจ้างแรงงานมากกว่าทำนาเอง ในเรื่องอาหารการกินซึ่งมีผลต่อสุขภาพโดยตรงนั้น พบว่า มีความแตกต่างกันมาก ชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยมจะมีพฤติกรรมการกินอาหารที่เสี่ยงต่อความเจ็บป่วย ได้แก่ อาหารที่มีน้ำตาลและไขมันสูง อาหารรสจัดหวานและเค็ม ซื้ออาหารและวัตถุดิบจากตลาดนัด ซึ่งเป็นของปิ้งย่าง ของทอด ขนมหวาน ชาวนาและลูกหลานชาวนามีน้ำหนักตัวเกินถึงขั้นอ้วนและเป็นโรคอ้วน แตกต่างจากชาวนาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะทำอาหารกินเอง โดยเป็นอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์และอาหารพื้นถิ่น มีข้อดีต่อสุขภาพ กินผักมากกินเนื้อสัตว์น้อย ส่วนมากกินปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ชาวนาจะปลูกผักและเก็บพืชพรรณไม้ที่ขึ้นในหมู่บ้านมาทำกิน ความสัมพันธ์ในครอบครัว พบว่า ชาวนาทั้งสองแบบมีความสัมพันธ์ในครอบครัวดี ชาวนามีเกียรติและเป็นที่รักของคนในครอบครัวทั้งต่อบุตรหลานและพ่อแม่ของชาวนา พบว่า ในปัจจุบันชาวนามีสมาชิกในครอบครัวน้อย มีเพียงชาวนาและลูกๆ เท่านั้น ที่อยู่ในบ้าน จึงมีความรักใคร่กลมเกลียวกัน ลูกของชาวนาจะรักและผูกพันกับชาวนามากในช่วงวัยเรียน แต่เมื่อไปเรียนระดับสูงขึ้น ที่แหล่งการศึกษาห่างไกล ความสัมพันธ์เริ่มเห็นห่างความสามารถในการเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตร พบว่า ชาวนาทั้งสองแบบมีความสามารถในการให้การศึกษาแก่บุตรหลาน ลูกหลานชาวนาจึงได้เรียนจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ชาวนาจะส่งเสริมให้ลูกได้เรียนหนังสือ แต่ส่วนมากไม่สามารถให้คำแนะนำเรื่องวิชาการและแนะแนวการเรียนต่อแก่บุตรหลานได้ ชาวนาทั้งสองหมู่บ้านค่อนข้างมีปัญหาในเรื่องการดูแลบุตรหลาน ละเลยการสอนเรื่องระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ ชาวนาทั้งสองแบบไม่เข้มงวดในเรื่องที่ควรให้ความสำคัญ บุตรหลานของชาวนาจึงมีปัญหาคล้ายกัน

3. ผลกระทบจากนโยบายข้าวของรัฐบาล

การเข้าร่วมโครงการจำนำข้าวเปลือก พบว่า ชาวนาทั้งสองแบบตั้งใจเข้าร่วมโครงการจำนำข้าวเปลือก เพราะราคาจำนำที่ประกาศไว้เป็นสิ่งจูงใจให้ชาวนาเข้าร่วมเกือบทั้งหมด ในส่วนของการแจ้งสิทธิ์เพื่อนำข้าวไปจำนำนั้น พบว่า ชาวนาทั้งสองแบบมีการกระทำเกี่ยวกับสิทธิ์คล้ายคลึงกัน คือ ไม่ได้ถูกต้องทั้งหมด มีการให้ญาติพี่น้องแจ้งสิทธิ์แทนเพราะทำนาเกินอัตราที่มีการกำหนดรับจำนำ มีการซื้อและขายสิทธิ์ภายในหมู่บ้าน และพบว่า มีการขายสิทธิ์ให้กับบุคคลภายนอก ผลกระทบต่อการทำนาในส่วนของการกระบวนการทำนา พบว่า ชาวนาทั้งสองแบบจะตั้งใจทำนาอย่างเข้มข้นโดยมุ่งที่การเพิ่มผลผลิต ชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยมมีอัตราการจ้างแรงงานและใช้เครื่องจักรเครื่องยนต์ขนาดใหญ่ในรูปแบบการจ้างอย่างเต็มที่ เพิ่มการใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช ชาวนาละเลยการคำนวณและควบคุมต้นทุน ชาวนาเศรษฐกิจพอเพียงได้รับผลกระทบค่อนข้างมาก ชาวนาที่ทำการเกษตรแบบผสมผสานเบี่ยงเบนไปทำนาแบบมุ่งผลผลิต กลุ่มชาวนาที่ทำเกษตรอินทรีย์เริ่มสลายตัวลง และหน่วยงานเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์หยุดการดำเนินกิจกรรมในช่วงนี้ ผลกระทบต่อชาวนาในระยะสั้นและระยะยาว พบว่า โครงการจำนำข้าวเปลือกทำให้มีเงินสะสมเข้าสู่ครอบครัวชาวนาทั้งสองแบบ จึงมีการใช้จ่ายใช้สอยอย่างสะดวกสบาย แต่ชาวนาทั้งสองแบบมีพฤติกรรมการใช้เงินแตกต่างกัน ชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยมซื้อของตามความต้องการมากกว่าทำให้มีหนี้สินเพิ่มขึ้น ไม่ค่อยควบคุมค่าใช้จ่ายและไม่ได้เก็บไว้เป็นเงินออม ในขณะที่ชาวนาเศรษฐกิจพอเพียงวางแผนการใช้จ่ายได้เหมาะสม ใช้ในเรื่องที่จำเป็น มีเพียงส่วนน้อยที่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ในส่วนของผลกระทบระยะยาว พบว่า ชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยมไม่เหลือเงินไว้ออมเพราะใช้จ่ายเงินโดยไม่ควบคุม และยังมีหนี้สินเพิ่มขึ้นมากจากการกู้เงินซื้อรถคันใหม่และปลูกบ้าน

ใหม่ จึงมีหนี้สินผูกพันระยะยาว ชาวนาเศรษฐกิจพอเพียงเกิดผลกระทบต่อระบบการพึ่งพาตนเองและลักษณะความเป็นชุมชนพอเพียงเพราะขาดความต่อเนื่อง กลุ่มเครือข่ายสลายตัวลง

4. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

4.1 ปัญหาเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต พบว่า ชาวนาทั้งสองแบบมีปัญหาปัจจัยการผลิตเรื่องหลักๆ คือ ที่นา ต้นทุน และแรงงาน ชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยมส่วนหนึ่งที่มีที่ทำกินน้อย ในขณะที่ชาวนาเศรษฐกิจพอเพียงมีปัญหาเรื่องที่ทำนาอยู่ในเขตชุ่มน้ำ ทำให้เกิดผลกระทบต่อการทำนาปลูกข้าวอย่างมาก ถนนเข้าสู่ที่ทำนาไม่สะดวกไม่สามารถพัฒนาการผลิตได้ ในส่วนของปัญหาเรื่องต้นทุนที่เกิดกับชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยมถือเป็นปัญหาใหญ่ เพราะชาวนามีปัญหาเรื่องการจัดการทุนที่เป็นหนี้สินและปัญหาเรื่องการควบคุมต้นทุนในเรื่องเกี่ยวกับแรงงานนั้น พบว่า ชาวนาทั้งสองแบบมีปัญหาค้ำยคล้ายกัน ชาวนามีแรงงานในครอบครัวเพียง 1-2 คน จึงต้องจ้างแรงงาน ทำให้ค่าใช้จ่ายการทำนาสูงขึ้น บุตรหลานที่ได้รับการศึกษาดีขึ้นไม่สนใจการทำนาและต่อไปอาจไม่มีผู้สืบทอดอาชีพทำนา

4.2 ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการผลิตพบว่า ชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยมมีกระบวนการผลิตที่ไม่เป็นอิสระ การทำนาจะถูกยึดโยงและถูกกำหนดทางอ้อมโดยระบบพ่อค่านายทุนภายนอก การเป็นเป้าหมายในการหาประโยชน์โดยพ่อค่านายทุนทำให้ชาวนาเศรษฐกิจทุนนิยมต้องจ้างทำนาเกือบทุกขั้นตอนการผลิต และไม่สามารถลดการใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชได้เลย ชาวนาเศรษฐกิจพอเพียงมีปัญหาที่แตกต่างกันออกไป ชาวนามีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงการทำนาไปเป็นตามแบบการปลูกข้าวในเขตชลประทาน มีการจ้างทำนาในขั้นตอนต่างๆ มากขึ้น และมีการใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชอัตราสูงขึ้น กระบวนการทำนาใช้วิธีการทางธรรมชาติน้อยลง

4.3 ปัญหาเกี่ยวกับการขายผลผลิตพบว่า ชาวนาทั้งสองแบบมีปัญหาการขายผลผลิตในเรื่องราคาข้าวตกต่ำเหมือนกัน ชาวนาเศรษฐกิจพอเพียงมีปัญหาการขายผลผลิตค่อนข้างรุนแรง เนื่องจากลักษณะพื้นนาไม่เอื้ออำนวยทำให้ราคาผลผลิตได้รับการประเมินรับซื้อในราคาต่ำ เหตุผลอีกประการหนึ่ง คือ ผลผลิตต่อไร่ต่ำ ยิ่งภายหลังมีการใช้ต้นทุนการปลูกข้าวมากขึ้น ยิ่งทำให้กำไรจากการขายข้าวน้อยลง

4.4 ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหามีดังนี้ ชาวนาควรหาข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่นาและบริบทด้านสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการทำนาในภาพรวมเพื่อลดความเสี่ยงและเพิ่มประสิทธิภาพ ควรเข้าร่วมโครงการของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรเอกชนที่เข้ามาให้ความรู้ในเชิงวิชาการเกษตร ชาวนาควรมีการคำนวณต้นทุนการทำนาในมิติต่างๆ เพื่อให้มีความเข้าใจการวางแผนการทำนาปลูกข้าวในเชิงเศรษฐศาสตร์ รวมถึงสามารถพิจารณาคุณภาพในการใช้ปัจจัยการผลิต การแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับกระบวนการผลิตนั้น ชาวนาควรหาทางเลือกในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่นา เพื่อแก้ปัญหาก็ถูกครอบงำด้วยระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ชาวนาต้องเสียค่าใช้จ่ายมากแต่ได้ผลตอบแทนน้อย ควรหาความรู้ในการทำเกษตรอย่างอื่น รวมถึงการทำเกษตรแบบผสมผสานหรือการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ในเรื่องการแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับการขายผลผลิต ชาวนาอาจแก้ปัญหการขายผลผลิตโดยตรงไม่ได้ ชาวนาจึงควรหาช่องทางอื่นๆ ในการขายข้าวและหาพืชปลูกทดแทนที่สามารถค้าเชิงพาณิชย์ได้ และควรเรียนรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร โดยเฉพาะการแปรรูปข้าวและการหาช่องทางการจำหน่าย ชาวนาควรมีการรวมกลุ่มวิเคราะห์และวางแผนพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพตามแนวทางของอาชีพ โดยใช้สภาพท้องถิ่นเป็นฐานในการสรรหาทางเลือก และควรดำเนินการภายใต้การให้ความสนับสนุนขององค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวกับชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชน

การอภิปรายผล

1. การปรับตัวของชาวนาเกี่ยวกับสภาพและบทบาทของชาวนา พบว่า สภาพภาพด้านวัยหรืออายุของชาวนาจะเริ่มในช่วงวัยหนุ่มสาว หรือหลังจากแต่งงานมีคู่ครอง โดยการที่พ่อแม่จะยกที่นาให้ทำกิน สอดคล้องกับ Satsanguan (2002) ที่ศึกษาพบว่า ชาวนาหญิงจะมีบทบาทสำคัญในเรื่องต่างๆ ได้แก่ การติดต่อการจ้างแรงงาน การจัดการทุนทำนา และการขายผลผลิต เป็นไปได้ว่ารูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวชาวนาเปลี่ยนไป และไม่ตรงกับที่ Phillips (1965) ศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวยึดถือว่าจะต้องมีผู้เหนือกว่าและผู้ต่ำกว่า ซึ่งในปัจจุบันชาวนาอยู่กันสองคนและชาวนาหญิงมีบทบาทที่สำคัญกว่า ความสัมพันธ์จึงเป็นแบบประนีประนอมหรือพึ่งพาซึ่งกันและกันมากกว่า

2. การปรับตัวของชาวนาเกี่ยวกับกระบวนการทำนา การพึ่งพาเทคโนโลยีในการทำนา ใช้ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช และการจ้างแรงงานทำนา พบว่า มีการพึ่งพาเครื่องจักรขนาดกลางและขนาดใหญ่ พร้อมกับการจ้างแรงงานมากขึ้นมาก และเกือบทุกขั้นตอนการปลูกข้าว

3. ปัญหา อุปสรรคของชาวนา และข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหา พบว่า เกี่ยวกับกระบวนการผลิตนั้นชาวนาไม่มีความเป็นอิสระอย่างแท้จริง การทำนาปลูกข้าว ถูกยึดโยงและกำหนดทางอ้อมโดยระบบตลาดแบบทุนนิยม ซึ่งมีพ่อค้านายทุนเป็นผู้ดำเนินการ ชาวนากลายเป็นคู่ค้าที่ไม่มีอำนาจต่อรองไปโดยปริยาย สอดคล้องกับ Nathsupha (2004) ที่ศึกษาพบว่า โดยการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ รัฐได้เข้าไปมีบทบาทภายในหมู่บ้านชนบทอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้สังคมชนบทไทย มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง

ทางสังคมและเศรษฐกิจไปอย่างรวดเร็ว จากเดิมที่มีการผลิตเพื่อตอบสนองการยังชีพ กลายเป็นการผลิตเพื่อการค้า มีการเปลี่ยนไปของกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้นคือ เกษตรกร ชาวไร่ ชาวนา ได้ถูกดึงไปสัมพันธ์กับวิถีการผลิตแบบสมัยใหม่ที่ผูกพันกับระบบตลาดโลก และต้องพึ่งพาตลาดในฐานะของผู้ผลิตที่ขาดอำนาจต่อรองในเรื่องกลไกราคาผลผลิต และสอดคล้องกับ Fromm (1978) ที่สรุปว่า สังคมของโลกทุนนิยมมีหลักการที่ให้เสรีภาพ โดยที่กลไกตลาดจะเป็นตัวกำหนดความเป็นไปของทุกสิ่งทุกอย่าง สินค้าในตลาดจะถูกกำหนดว่าภายใต้เงื่อนไขสินค้าใดจะถูกแลกเปลี่ยน ตลาดแรงงานจะเป็นตัวกำหนดคุณสมบัติและค่าแรงงาน ทั้งสินค้า แรงงานและทักษะของมนุษย์ที่เป็นประโยชน์จะถูกนำมาแลกเปลี่ยนอย่างเสรีภายใต้เงื่อนไขของตลาด สินค้าใดก็ตามจะไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจเลยหากไม่มีความต้องการสินค้านั้นในตลาด แรงงานและทักษะของมนุษย์ก็เช่นกันจะไม่มีคุณค่าอันใดเลยหากไม่มีความต้องการของแรงงานและทักษะนั้นในตลาด ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการผลิตข้างต้นนั้นพบว่า ระดับความรุนแรงของปัญหามีผลน้อยต่อชาวนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ เพราะชุมชนชาวนาไม่ได้เป็นเป้าการหาผลประโยชน์จากนายทุนผู้ประกอบการ อาจเป็นเพราะลักษณะพื้นที่อยู่ในเขตชุ่มน้ำ ไม่เอื้ออำนวยให้สามารถเพิ่มศักยภาพในการผลิตได้มาก แต่เหตุผลที่ไม่ควรมองข้ามคือชาวนามีความแข็งขันต่อการเปลี่ยนแปลงซึ่งสังเกตได้จาก ความสามารถในการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนตนเอง การควบคุมต้นทุนทำนาอย่างรัดกุม การดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายและมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านชาวนาแบบเศรษฐกิจทุนนิยมกับหมู่บ้านชาวนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงในภาคอื่นๆ เพื่อทำความเข้าใจความเหมือนความ

แตกต่างกันและแนวโน้มการปรับตัวในภูมิภาคนั้นๆ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่มีประโยชน์ต่อการจัดทำนโยบายหรือโครงการสนับสนุนจากภาครัฐที่มีความเหมาะสมกับลักษณะความต้องการ

2. ควรศึกษาวิจัยประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของชาวนา เช่น การสืบทอดอาชีพชาวนาในครอบครัวเชิงเดี่ยวปัจจุบัน ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างทางเลือกของชาวนาไทยในปัจจุบัน การปรับตัว

ในด้านค่านิยม ความเชื่อและการพัฒนาความรู้ของชาวนาในชนบท

3. ควรใช้เทคนิคการวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณในการวิจัยชุมชนชาวนา ทั้งนี้ เพื่อจะได้ข้อมูลเชิงสถิติและเชิงสาระเนื้อหาที่ประกอบกันอย่างสมบูรณ์ หรืออาจใช้กรอบความคิดทางเศรษฐศาสตร์ร่วมด้วย

References

- Dulyakasem, U., & Ngamwittayaphong, O. (1997). *Education system with community conceptual frameworks and proposals for research studies*. The Thailand Research Fund. [In Thai]
- Fromm, E. (1978). *The art of love*. Unwin Books.
- Nathsupha, C. (2004). *Thai culture and social change movements*. Chulalongkorn University Press. [In Thai]
- Phillips, H. P. (1965). *Thai peasant personality*. University of California Press.
- PhongPhit, S. (2006). *Sufficiency economy and sustainable development*. Palang Punya. [In Thai]
- Rosen, G. (1962). *Some aspects of industrial finance in India*. The Free Press
- Samakarn, S. (1995). *Cultural change and societal development*. National Institute of Development Administration. [In Thai]
- Santasombat, Y. (2003). *The dynamics and resilience of peasant society: The northern community economy and the third world community paradigm shift*. Within Design. [In Thai]
- Satsanguan, N. (2002). *Rice culture in Thai society: Persistence and change*. Chulalongkorn University Press. [In Thai]
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (1981). *Quality of life: An orientation of population education*. Author